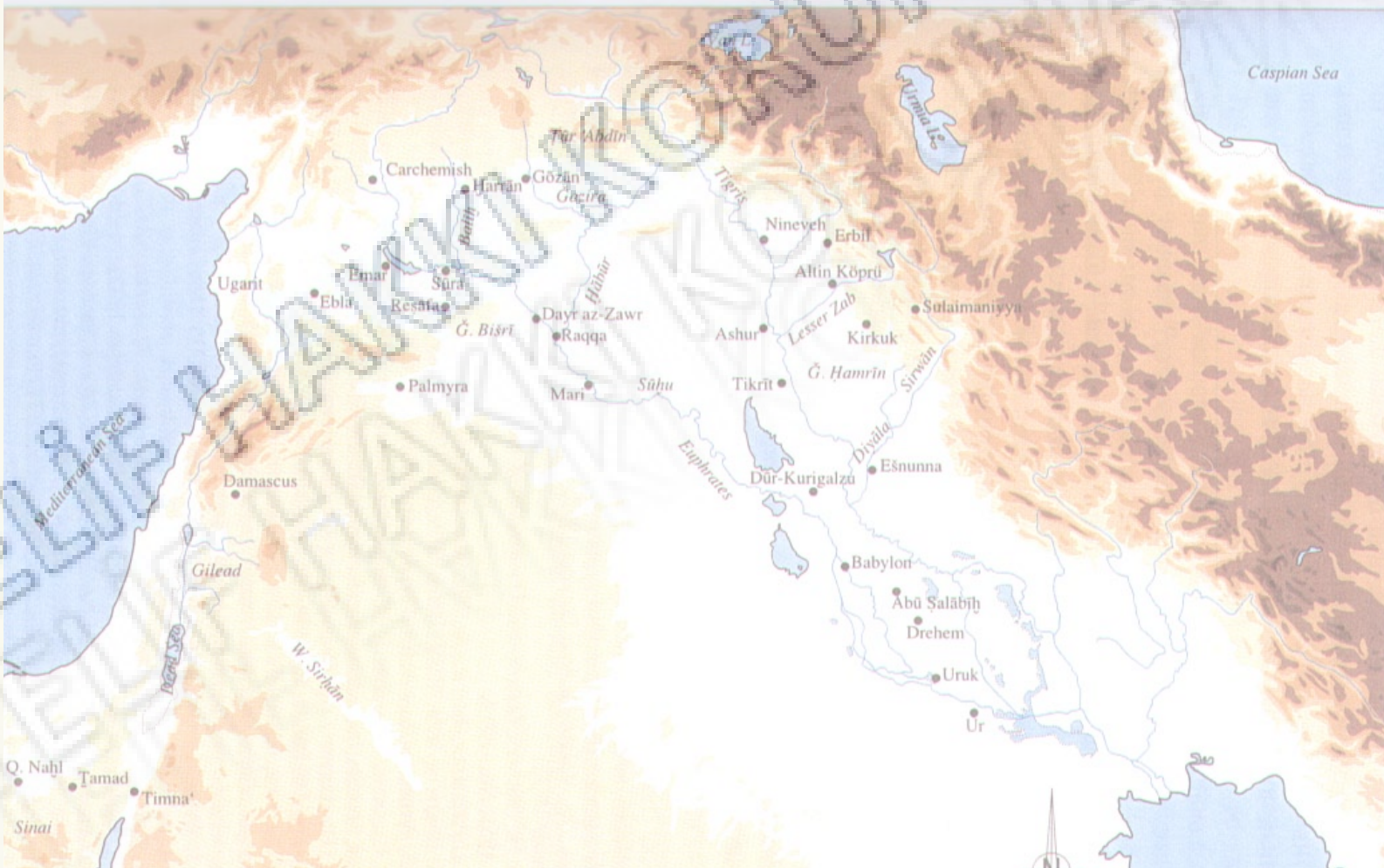

I. Arami Prehistoryası ve Protohistoryası

Levant, 1200'den 900'lar arasında önemli değişiklik ve transformasyona uğamıştır:

Şehir devletleri sisteminin yerini etno-politik yapı almıştır.

Suriye ve Filistin de, yerlerinden edilmiş Deniz Kavimlerinin Akdeniz sahili boyunca gelişyle ve de Bereketli Hilal'in içine yayılmış, ve orada halihazırda usulca, yerel halka farketirmeden stepler, önemli ve bereketli topraklar edinmiş olan Aramilerin göçleriyle etkilenmiştir.

I. J. Gelb, 1961: Tiglath-pileser I'in yazıtları.

Aram adının III. binin ikinci yarısında ve erken ve orta II. bin'deki çivi yazılı belgelerde geçmesi

ve de

Ahlamu isminin I. binde Aramileri tanımlamak için kullanılması?

I. J. Gelb, The Early History of the West Semitic Peoples, in JCS 15 (1961) p. 27-47 (p. 28, n. 5)

A-ra-mu^{ki}:

Ebla'da III. binde,

Abu Salabih'de,

Uruk'ta

“sözlük metinlerinden bilinen bir dizi **coğrafi isim listelerinde**”

Yer adı, pre-Semitic, pre-Sumerce ve pre-Hurrite'dir.

***aram-* kelimesinin anlamı**

A-ra-am-mu, A-ra-am-me, A-ra-ma veya A-ra-mu gibi bir kelimedenden oluşan isimlerden bir anlam çıkarmak zordur.

***aram-* kelimesinin anlamı bilinmemektedir.**

Fakat, *A-ra-am-mu-şu-ni* gibi bir ismin anlamı bilinebilir ve Hurrice'dir:
“*Aram, dürüst insan*”.

4. Aram adının etimolojisi:

Aramileri tanımlayan Aram adının etimolojisi henüz aydınlatılamamıştır.

Dahası, Aramilerin orijinal adının iki heceli Aram olup olmadığı da düşünülebilir.

Etimolojik çalışmalar, *ārām* kelimesinin kökeninin arapçadaki “beyaz antilop”, “vahşi boğa” veya “buffalo” ile benzeştiğine işaret etmektedir.

“boğa”ya tapınım?

Baş tanrılarının Fırtına Tanrısı **Hadad**; 10. -8. yy. Syro-Hitit sanatında boğanın üstünde dururken tasvir edilir.

Arām kelimesinin etimolojisi, Aramilerin orijini konusunda da ipucu verir. Öküz, bizon, manda onlar gibi, vahşi halde bataklıklarda, sazlıklarda veya ormanlık yerlerde yaşarlar.

I. ARAM VE İBRANİ ATALARI:

- İMANIN ŞARTLARI: ATALARININ ARAMİLİ OLDUĞUNA İNANMAK
- ABRAHAMY.MEZOPOTAMYA'DAN GÜNEYE GÖÇ ETMİŞ
- İZAK VE YAKUBUN EŞLERİY. MEZOPOTAMYALI
- YAKUB'UN HARRAN'DA KONAKLAMASI

Aramilerin yerleşik hayata geçişi nisbi olarak 11. yy. in sonlarında, Asurluların henüz bölgeye gelmelerinden önce; yani Adad-Nirari II'nin yaklaşık 900'lerde gelmesinden önce olmuş olmalı.

ARAMİLER İLE İSRAİLOĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ KERVAN YOLLARI İLE OLMUŞ OLMALI

1. AMARNA MEKTUPLARININ KATİBİ K. SURİYELİ
2. DAVUD'UN KATİBİ: Şay-Şi
3. İZAK'IN HARRANLI EŞİ
4. DAVUD'UN OĞLU ABSALOM'UN ADI: A-bi-sa-la-mu

Doğu Dicle'de Aramiler: en erken arami (?) kelimesi:

A-ra-me^{ki} , **A-ra-mu^{ki}** 'nin iyelik (possesive) halidir.

Aynı yer adı Hafaci'de bulunan **Naram-sin** dönemine ait iki tablet üzerinde bir tarih formülünde de geçmektedir: **Naram-Sin Simurru kralı Baba ve Aramu kralı Dubul'u yakaladığı zaman. . .**

Simurru ki, daha sonraki şimurru'dur, Altın Köprü ile A. Zap ve Diyala nehri arasında bir yere yerleştirilmelidir, muhtemelen de (Ab-i) Sirwan olarak anılan Y. Diyala'ya. Sirwan nehri, Naram-sin'in kaya anıtında zikredilen ve Süleymaniye bölgesindeki Lullubi ülkesine komşu olan antik Simurru şehriden adını almış olmalıdır. Aramu şehri de aynı bölgede ve Diyala bölgesinde Gebel Hamrin'de aranmalıdır.

Ancak, **A-ra-mi^{ki}** isimli bir şehir, **Tell Asmar'da III. Ur dönemine** ait, merkezi hayvan parkına getirilen sığırlardan bahseden idari bir belgede geçer.

Ayrıca, bir E. Babil metni, **Subartu'da A-ra-mu^{ki}** isimli bir şehirden bahseder. Eşnunna doğu Dicle bölgesinde yer aldığından, **A-ra-mi^{ki}** ve muhtemelen **A-ra-mu^{ki}**, Naram-Sin zamanında adı geçen **A-ra-me^{ki}** ile aynı olabilir.

Her durumda, bu metinler, bir şehre ve 22. yy. da bir *ensi* veya *işî'akkum* tarafından yönetilen A-ra-mi^{ki} 'den bahseder.

Ancak 12. -11. yy. Cezire ve K. Suriye steplerinin Aramileri halen göçebedir. Bu iki grup arasında bir ilişkinin bulunması olasılığı azdır. Yine de, **III. Ur belgelerinde A-ra-mi^{ki}** şehrinin ve **Puzriş-Dagan zamanından bir belgede geçen A-ra-mu** isimli bir çalışandan dolayı bazı kesimlerce, **Mezopotamya'nın doğusunda Aramilerin varlığı için yeterli kanıt sayılmıştır.**

Batı Suriye'de ve Mısır kaynaklarında (?) Aramiler:

23. yy. da, *Ar-ra-mu^{ki}* adında bir yer Ebla bölgesinde geçer.

Ugarit'te bulunan ve 13. yy. a tarihlenen metinlerdeki *Bn- 'Army, Ar-me-ia* ve *eqlet^{mes}* *a-ra-mi-ma* için bazı yazarlar, *Aramili(ler)* kelimesinin *gentilic* halini görmek isterken, diğerleri de, bunu **şüpheli** karşılamaktadır.

Amenhotep III zamanına (1386-1349) ait topografik listelerde geçen bir yer adı olan *P3-irm(w)*, "**Aramiler'in yeri**" olarak yorumlanmış ve **G. Suriye'ye, belki de Beka'ya veya Şam vahalarına, lokalize edilmiştir.**

Asur belgelerinde Arami:

İlk kez, Tiglatpileser I (1114-1076), "Aramili Ahlamu" olarak geçer.

O, onları Suhu ülkesinden, O. Fırat bölgesinde Fırat'ı geçerek, Hatti ülkesi Karkamış'a kadar kovaladığını, ve Birşi Dağı'nın eteğindeki 6 (bir başka yazıtında 17) şehri fethettiğini yazar.

(Birşi Dağı civarında ve O. Fırat bölgesindeki Arami etkinlikleri, Batı'daki, 12. yy. da tahrip edilen Tell Afis'e kadar olan bu bölgelerin göçebeler tarafından istila edildiğini düşündürür.)

O, daha sonraki bir yıllığında:

"Aramili Ahlamu'yu takip etmek için, bir yılda 2 kere olmak üzere Fırat'ı 28 kere geçtiğini, " (genitive) (^{kur}Ah-la-me-e ^{kur}Ar-ma-ia^{meś}) yazar.

"Onları Amurru ülkesi Tadmar (Palmyra), Suhu ülkesinin Anat'ından taa Karduinash'ın (Babil) Rapiqu'ya kadar olan yerlerde yendim. Ganimetleri ve onların varlıklarını şehrim Assur'a getirdim".

Daha değişik bir resim, **Tiglatpileser I**'ın geç dönemlerinde görülür:

Bir kıtlık zamanında ki muhtemelen **1082 veya 1081**'de aç Aramiler'den çok çeker.

Erbil'in kuzeydoğusunda, Zaęros bölgesindeki **Kirruri**'de **Assurlular** rehin alınır.

Muhtemelen de Tiglatpileser I, tehlikeye karşı, Tur Abdin'in doğu ucundaki

Katmuhu'ya yürümeden önce, **Aramiler Ninive**'yi alır. Metin, geri çok kırık ve

parçalıdır, ama, onları Ahlamu olarak karakterize etmeden, Aram kabilelerine ve

“evler”ine deęinir.

insanlar birbirlerinin leşlerini yediler

3) *Aramilerin evleri.....*

4) *kabartma, yolları kuşattılar...*

5) *fethettiler, Assur'un ..... aldılar*

6) *hayatlarını.....Kirruri dağlarına kadar*

7) *[altınları], gümüşleri, ve her şeylerini aldılar*

8) *Marduk-nadin-ahhe öldü, Marduk-şapik-zeri...*

9) *[oğlu][babasını]n evine girdi. Marduk-nadin-ahhe 18 sene hüküm sürdü.*

10) *bütün Asur ülkesinin tüm ürünleri...*

11) *sayısız oldular. Aramiler'in evlerine girdiler....*

12) *Ninive kalesinin bir tarafı, suyun kaynağının olduğu ülke....*

13) *Assur'un kralı Tiglatpileser Katmuhu'ya gitti.*

I. TP'den sonraki ikinci kral **Ashur-bel-kala (1073-1056)** yazıtlarında, basitçe "**Aramilerin ülkesi**" veya "**Aramiler**"e değinmektedir.

Ancak, arada Ahlamu da geçmektedir. Daha geç dönemlerde Asur-Babil metinlerinde Ahlamu'nun "Aramice" veya "Aramili" için *appellative* olarak kullanımı, Aramilerin Mezopotamya'da Ahlamu ile ilişkili olarak algılandığını gösterir. Ancak iki isim ve iki grup arasındaki gerçek ilişki henüz açıklığa kavuşturulamamıştır.

AHLAMULAR:

Ahlamu'lar göçebe veya yarı göçebe bir kavim olarak, Suriye ve Mezopotamya topluluklarının kıyılarında yaşamışlardır.

G. Mezopotamya'da 18. yy. ın ikinci yarısı kadar erken bir dönemde, Rim-Anum zamanında bir metinde "Ahlamulu elçiler" olarak geçer. Daha sonra Tell ed-Der'de (eski Sippar-Amnanum) 16. yy. da geçer. Orada da Ahlamulu'nun arpa getirmesi beklenmektedir.

Bir görüşe göre de belli bir etnik grup, topluluk içinde çok da uygun olmayan, fakat sürekli yağmalar, akınlar yapan bir göçebe tanımıdır. Yerli toplum için bu kelime, yağmacı gruplar için *appellation* haline gelmiştir. Aramiler de açıkça bu tür yağmacı grup kategorisine girmiş ve MÖ II. Binin sonlarına doğru en dikkat çeken temsilcisi olmuştur.

Ahlamu kelimesi hem Aramiler, hem de Sutaeanlar ile birlikte kullanılır.

SUTEANLAR:

18. -17. yy Mari yazışmalarına göre Suteanlar, O. Fırat'ın batısındaki Suriye steplerinde aktif olan göçebe kavimlerin oluşturduğu bir konfederasyondur.

19. -18. yy. da Suriye-Filistin bölgesindeki varlıkları Mısır metinlerinde çok kez *Šwtw* olarak geçer.

Diğer taraftan ise I. Babil hanedanı zamanında onlar sadece bir kaç kez zikredilir.

Daha sonraki dönemde, 15. -13. yy. larda Sutaeanlar Suriye ve Kenan ülkesinde ve hatta Nil Deltası'nın doğusunda da görülürler.

Kaynaklar, Sutu göçerlerinin Mezopotamya'nın batı ve güneybatısında etkinken, Aramilerin eski büyük ve başlıca merkezlerinin Y. Mezopotamya'da olduğunu gösterir. Benzer bir ayırım, krali Asur kaynaklarından da çıkarılabilir. Ahlamu kelimesi hem Aramiler, hem de Sutaeanlar ile birlikte kullanılır. Adad-nirari I (1300-1270), yıllıklarında Sutaean Ahlamularına karşı zaferinden bahseder. Buradan da anlaşılacağı gibi Ahlamu ismi yağmacı toplumlar için kullanılan genel bir terimdir.

2. Qir Ülkesi

Tevrat'ta geçen belirsiz geleneklere göre Qir, Aramilerin anavatanıdır. Tevrat'ta geçen bir cümle, Amos'un Aramileri Qir'e tehcir tehdidinden bahseder. Bu, III. Tiglatpileser tarafından gerçekleştirilmiştir.

-Qir Elam taraflarında olmalıdır.

-Qir, Ur'un Aramice adıdır.

-Emar'ın 2000 km güneydoğusundaki Der ez-Zor'un 14 km yukarısındaki Roma şehri Qraya.

Tiglatpileser I, Aramileri kovalarken Der ez-Zor yakınlarındaki Bişri Dağı eteklerinde 6 Arami şehrini yakmıştır. Bu durumda Emar metinlerinde geçen "Qir ülkesi halkı" deyimi, 1200'ler civarında Suriye çölü kıyısında yerleşmeye başlayan Aramileri kastetmektedir. Aynı nedenlerden dolayı Emar'ın düşüşü de onlar yüzünden olmalıdır.

Mediterranean Sea

Van L.

Ulmia L.

Ṭar 'Abdīn

Carchemish

Harrān

Gözān

Ġazīra

Balīḥ

Tigris

Nīniveh

Abū

Altın Köprü

Ugarit

Emar

Sūra

Ebla

Reṣāfa

Dayr az-Zawr

Raqqā

Ġ. Biṣrī

Asfūr

Lesser Zab

Sulaimaniyya

Kirkuk

Palmyra

Marr

Sihū

Tikrīt

Ġ. Hamrīn

Sirwān

Damascus

Euphrates

Dūr-Kurigalzu

Ešnunna

Gilead

Babylon

Ābū Ṣalābiḥ

Drehem

Uruk

Ur

W. Sirwān

Q. Nahr

Tamad

Timha'

Sinai

G. of 'Aqaba

0 100 200 300 400 500 km

Persian C

H. David del.